

ดนตรีในพระไตรปิฎกว่าด้วยการบำบัด บุญ และการบรรลุธรรม

Music in Tipitaka for Therapy, Merit Making, and Enlightenment

มัลลิกา ภูมะธน¹, ดิเรก ตัวงลอย², พระปลัดระพิน พุทธิสารโ³
Mallika Phumathon¹, Direk Duangloy², Phrapalad Raphin Buddhisāro³

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์¹,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์²,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย³

Nakhon Sawan Rajabhat University¹,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Sawan Campus²,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University³

Corresponding Author, E-mail: raphind@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและกรณีศึกษาของดนตรีพร้อมผลจากการปฏิบัติในพระไตรปิฎก ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยและเรียบเรียงเป็นบทความวิชาการ

ผลการศึกษาพบว่า ในพระไตรปิฎกมีดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเข้าถึงอุดมคติทางศาสนา ทั้งยังเป็นกลไกร่วมระหว่างศาสนา สังคมกับความเชื่อ ดนตรีมีความหมายเพื่อความสนุกสนานรื่นเริง สมโภชสนุกสนาน ส่วนคัมภีร์พระไตรปิฎกดนตรีมองว่า เป็นอุปสรรค หากเกี่ยวข้องจะเป็นอาบัติตามวินัย ขวางกั้นการบรรลุธรรมหรือเป็นอุปสรรคต่อพรหมจรรย์ แต่ก็มีหลักฐานข้อมูลหลายแหล่งในพระไตรปิฎกที่ยืนยันว่า ดนตรีมีส่วนในทำบุญและมีอานิสงส์ คือ เกิดในสวรรค์ ได้บรรลุมรรคผล ดนตรีตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจึงเป็นเครื่องประกอบการทำบุญ ดังนั้น ดนตรีที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อาจตีความได้หลายนัย อาทิ เป็นดนตรีเพื่อการบำบัด ดนตรีเพื่อผลบุญผลทาน จนกระทั่งไปสู่มรรคผลขั้นสูง รวมทั้งดนตรีในฐานะเป็นเครื่องประโคมในวิถีความเชื่อและศาสนาดังปรากฏในบริบททางสังคมปัจจุบัน

คำสำคัญ: ดนตรีในพระไตรปิฎก; การบำบัด; การบรรลุลุธรรม

Abstract

The purpose of this academic article is to study concepts of Music, case studies, and results of the practice of the Tipitaka. Documentary study and research are used for the study and compiled into the academic article.

The results of the study show that there is music related to the access of religious ideals in the Tipitaka. It is also a common mechanism between religions, society, and beliefs. Music is meant for fun and happy. On the other hand, music is considered an obstacle as in the Tipitaka, including an offense according to discipline that blocking the attainment of Dharma or hinder celibacy. There are many sources of evidence confirming that the music in Tipitaka is for making merit, and the advantage of this is to be born in heaven and able to get enlightened. Hence, music in the Tipitaka is complemented by making merit and may be interpreted in many ways, such as music for healing, music for deeds until reaching the Nibbana, including music as a fanfare in the beliefs and religions as shown in today's social context.

Keywords: Music in Tipitaka; Music Therapy; Music for Enlightenment

บทนำ

ดนตรีกับศาสนา ฟังดูอาจเป็นคนละขั้วคนละแนวทาง แต่มีหลักฐานในพระไตรปิฎก ว่ามีดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องหรือหนุนเสริมการเข้าถึงอุดมคติทางศาสนา หรือเป็นกลไกร่วมตามแนวทางศาสนา สังคมและความเชื่อ หากพิจารณาแล้วดนตรีอาจมีความหมายเป็นความสนุกรื่นเริง สมโภชน์ประโคม สนุกสนาน ส่วน

คัมภีร์พระไตรปิฎกน่าจะเป็นไปเพื่อคำสอนหรือแนวทางการบรรลุลุธรรม ตามเจตนารมณ์และเป้าหมายของทางศาสนาที่ทำให้ความรู้สึกหรือภาพลักษณ์ที่ต้องสงบเงียบและน่าศรัทธา ซึ่งในการนำเสนอบทความนี้ต้องการศึกษาบริบทดนตรีที่ปรากฏในคัมภีร์ และวิเคราะห์ดูว่าได้เข้ามามีส่วนร่วมกับบริบททางความเชื่อตามคัมภีร์ในทาง

พระพุทธศาสนาในบริบทไทย อย่างไร เพราะอย่างน้อยจะทำให้เห็นว่าดนตรีกับการดำรงชีวิตที่ผสมผสานหลาย ๆ อย่างเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบสังคม ชีวิตและวัฒนธรรมดนตรีได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับคำสอน และแนวคิดในทางพระพุทธศาสนาในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นดนตรีเพื่อการทำบุญ หรือผลได้จากการทำบุญใหญ่เป็นดนตรีที่ปรากฏในคัมภีร์ ดนตรีเพื่อการบำบัด หรือล่องไปถึงดนตรีเพื่อการบรรลุธรรม ความน่าสนใจอยู่ตรงที่ว่าดนตรีได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับ “ศาสนา” ในมิติใด อย่างไร พร้อมกันนั้นได้ก่อให้เกิดผลอันใดต่อ “โลกทัศน์” ของชาวพุทธต่อการมองดนตรี รวมไปถึงการใช้ดนตรีให้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม หรือพิธีกรรมทางศาสนาด้วย

หากวิเคราะห์ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักคำสอนเพื่อการปลูกปลูกบ ส่งเสริมหรือทำให้ให้เอิบอาบศรัทธา เชื่อ เคารพ ปฏิบัติไปตามแนวทางศาสนา แต่เมื่อกลับไปดูแนวทางของดนตรีกลับมีลักษณะตรงกันข้าม แต่ก็ได้มีการประยุกต์ดนตรีให้เข้ากับบริบททางศาสนา ดังประโยคที่ว่า “ธรรมเภา” กลองหรือดนตรีแห่งพระธรรม ถ้านดนตรีทำให้คนอึมเิบ ธรรมะก็มีสถานะคล้ายกัน จึงทำให้ในพิธีกรรมของพุทธศาสนา โดยเฉพาะในฝ่ายมหายาน จึงปรากฏ

เครื่องดนตรี ประกอบพิธีกรรมเสียเป็นส่วนใหญ่ เมื่อพิจารณาเหตุจึงทำให้เห็นว่า ดนตรีเหล่านั้นมีสภาพเพื่อการสื่อสารธรรมทั้งปวง จะตีความได้หรือไม่ว่า นั่นคือ ดนตรีเพื่อการบรรลุธรรม หรือเครื่องบำบัดก่อนการบรรลุธรรม ซึ่งในเวลาเดียวกันถ้าเรายอมรับว่า เหตุการณ์การบำเพ็ญทุกรกิริยาของเจ้าชายสิทธัตถะ “ดนตรี” ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องดังหลักฐานปรากฏแบบอุปมาอุปไมย และในความสัมพันธ์นั้น คือ “จุดเปลี่ยน” แนวปฏิบัติของ “เจ้าชายสิทธัตถะ” ที่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลง “บำบัด” ตนเองได้ผ่อนคลาย ได้ความคิดใหม่ มีท่าที่ผ่อนปรนต่อสิ่งเชื่อ จนได้แนวทางในการแก้ปัญหา หรือค้นพบวิธีการใหม่ ๆ คล้ายกับแนวทางของดนตรีบำบัดในปัจจุบัน โดยในบทความนี้จะได้ทำการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับดนตรีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พร้อมทั้งศึกษาแนวคิดที่พระพุทธศาสนากับดนตรีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีหลักฐานปรากฏอย่างไร และมีความเกี่ยวข้องในมิติใด รวมทั้งใช้เป็นแนวปฏิบัติตามแนวทางของการบำบัดอย่างไรตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

เนื้อเรื่อง

เครื่องดนตรีที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับเครื่องดนตรี ในคัมภีร์ที่ว่า “เครื่องดนตรี 60,000 ชิ้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33 ข้อ 69: 345) บ้าง หรือมากที่สุดที่ปรากฏในคัมภีร์ คือ 100,000 ชิ้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 32 ข้อ 316: 695) ซึ่งในข้อเท็จจริงจะหมายถึงเครื่องดนตรีมีจำนวนมากอย่างนั้นจริง หรือว่าเป็นเพียงการอุปมายังเป็นข้อสันนิษฐาน แต่หลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ซึ่งมีอยู่หลายชนิดอาจจำแนกได้เป็นเครื่องดีด สี ดี เป่า ตามรูปแบบของเครื่องดนตรีที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ในส่วนของเครื่องดนตรีที่ปรากฏเป็นหลักฐานในพระไตรปิฎก ดนตรีเครื่อง 5 เป็นอีกประเภทหนึ่งที่ถูกกล่าวถึงในพระไตรปิฎก ดนตรีเครื่อง 5 เป็นลักษณะของดนตรีที่มีไว้เพื่อการประโคมดังปรากฏว่า “ดนตรีเครื่องห้า ที่บุคคลปรับเสียงดีประโคมดีแล้ว บรรเลงโดยผู้เชี่ยวชาญ ย่อมมีเสียงไพเราะ น่ายินดี ชวนฟังชวนให้เคลิบเคลิ้ม ฉันทิ ข่ายกระดังเหล่านั้น ยามเมื่อต้องลมเกิดเสียงไพเราะ น่ายินดี ชวนฟังชวนให้เคลิบเคลิ้ม ฉันทิ นั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 258: 191)

ดนตรีเครื่อง 5 เป็นอย่างไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง ในคัมภีร์ยังมีข้อมูลเสริมต่อไปอีกว่า ดนตรีเครื่อง 5 ประกอบด้วย (1) อาตมะ กลองที่หุ้มหนังหน้าเดียว เช่น กลองยาว หรือโตน (2) วิตมะ กลองหุ้มทั้ง 2 หน้า เช่น ตะโพน (3) อาตมวิตมะ กลองหุ้มหนังโดยรอบ เช่น บัณเฑาะว์ (4) สุสิระ เครื่องเป่า เช่น ปี่และสังข์ (5) ฆนะ เครื่องประโคม เช่น ฉาบ ฉิ่ง (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล เล่ม 13: 502)

ดังปรากฏข้อความเกี่ยวกับเครื่องดนตรีที่ว่า

ข อ ทุ ล เช ญ พ ระ อ ง ค์
ทอดพระเนตรกลอง ตะโพน สังข์

บัณเฑาะว์ มโหระทึก และ
เครื่องดนตรีทุกชนิด

ที่ธรรมชาติได้เนรมิตไว้ในแก้ว
มณีดวงนี้

ข อ ทุ ล เช ญ พ ระ อ ง ค์
ทอดพระเนตรเปิงมาง (ฉิ่ง) กังสดาล
พิณ

การฟ้อนรำขับร้อง เครื่อง
ดนตรีดีดสีดีเป่าที่เขาประโคมก็ก้อง

ที่ธรรมชาติได้เนรมิตไว้ในแก้ว
มณีดวงนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย
เล่ม 28 ข้อ 1406-1407: 402)

ดนตรีเครื่อง 5 หรือปัญจดุร
ยางค์ในประโตน (อาตตะ) กลอง
บัณเฑาะว์ (อาตตะวิตตะ) ตะโพน

(วิตตะ) สังข์ (สุสิระ) ปี (สุริระ) บัณเฑาะว์ มโหระทึก กลองใหญ่ บรรเลงอย่างไพเราะในวิมานนั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33 ข้อ 147: 53)

จากข้อมูลที่ปรากฏ กับผลการศึกษาของอสิมาภรณ์ มงคลหัว (2555) ในเรื่อง “ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ที่ให้ผลการศึกษาว่า “...การใช้ดนตรีในพุทธศาสนาเถรวาทสามารถสร้างความรู้สึกล้อมเกล้าจิตใจให้เกิดความศรัทธาและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และการใช้ดนตรีในพระพุทธศาสนายังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การบูชา การอุปมาอุปไมย และการสอนธรรม เป็นต้น ทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจ ในหลักคำสอนเกี่ยวกับดนตรีที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำดนตรีไปประยุกต์ใช้กับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาได้...”

ดนตรีสื่อธรรมเพื่อการบำบัด ครั้งพุทธกาล

หากมองภาพของดนตรีอาจไม่สามารถนึกได้ เหมือนกับในปัจจุบัน เราจะได้ยินเพลงสวดมนต์ประกอบดนตรีหรือเพลงธรรม อาจมองได้อีกมุมหนึ่ง คือ สิ่งเหล่านี้อาจเป็นมนต์เพลงที่มีความหมายเพื่อการสื่อธรรมะ หรืออาจจะเป็นจัดอยู่ในกลุ่ม “มนตรา

บำบัด” ที่สอดคล้องกับดนตรีบำบัด หากอาศัยแนวคิดในการใช้ดนตรีเพื่อมาเป็นเครื่องหมายสื่อธรรม ประหนึ่งดนตรีเป็นเครื่องมืออย่างยิ่งยวดในการเข้าให้เข้าถึง และเป็นเครื่องมือในการสื่อสารธรรมะกระบวนการยกจิตของผู้ปฏิบัติ

เหตุการณ์ของพระพุทธเจ้าขณะบำเพ็ญสมณธรรมด้วยการบำเพ็ญทุกรกิริยา “ดนตรี” ถูกนำมาอธิบายประกอบกับพฤติกรรมของ “สิทธิ์ตะ” ประหนึ่งเป็นเครื่องมือชี้ขุมทรัพย์ให้กับพระองค์ “พิน 3 สาย” คือ สื่อโลกทัศน์ของการปฏิบัติให้กับพระองค์ และในเวลาเดียวกันจะเป็นไปได้หรือไม่ว่า ดนตรีเพื่อสื่อธรรม แต่พิน ถูกนำมาใช้ในฐานะเป็นเครื่องมือสื่อธรรมเป็นพิน 3 สาย หรือการตีเป็น 3 ครั้ง โดยใช้วิธีการของพินทุกสายที่มีลักษณะหย่อน ตึง และพอดี ซึ่งจะทำให้เห็น ความเปลี่ยนแปลงของแต่ละครั้งได้ชัดกว่าในเวลาเดียวกันก็จะทำให้เห็นได้ว่ารูปแบบของดนตรีดังกล่าวเป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับการตีในทุกครั้ง เพราะถ้าสามสายตึง หย่อน ซึ่งอาจอธิบายได้ว่า

พินสายที่ 1 ถ้าตามหลักของดนตรีถือว่า เป็นสายเอก จะมีรหัสทางดนตรีว่า “มี” แต่ในทางสื่อธรรม อาจอธิบายในข้อที่ว่า แนวทางการดำเนิน

ชีวิตของมนุษย์เปรียบเทียบได้ว่า ถ้าปฏิบัติในทางสายหย่อนยานเกินไปก็เปรียบได้กับการ**สุขัลลิกานุโยค**

พัฒนสายที่ 2 เป็นสายท้ม ขึ้นสายเปล่าเป็นเสียง ลา เปรียบได้กับ**อรรถกถาญโยค** คือ เส้นที่ตึงมาก อาจทำให้เห็นว่า เส้นทางดังกล่าวมันหนัก เปรียบเทียบกับสายดนตรี ก็คือตึงไปก็ไม่เพราะ ขาดความนุ่มนวลอันจะเกิดจากเสียงดูแข็งและไร้อรรถรสทางด้านตรี เมื่อฟังแล้วไม่อาจให้เกิดสุนทรียะ เปรียบได้กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่หย่อนยานและไม่มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตก็จะทำให้เกิดความไม่ปกติสุขในการดำเนินชีวิตนั่นเอง

พัฒนสายที่ 3 จะขึ้นสายเป็นเสียง ประสาน เปรียบได้กับ**มัชฌิมาปฏิบัติ** ซึ่งเป็นแนวทางที่พอดี ไม่มากไปไม่น้อย เป็นรูปแบบในการปฏิบัติธรรม รวมทั้งการดำเนินชีวิตที่อยู่ใกล้ลักษณะที่พอดี ไม่มากไปไม่น้อยไป เป็นการดำเนินชีวิตที่อยู่ในสภาวะกลาง ไม่มากไปไม่น้อยไป ก่อให้เกิดความพอดีในการดำเนินชีวิต

หากเทียบกับวิถีการทางดนตรี 3 สายเป็นเงื่อนไขอธิบายความเป็นธรรม หรือสภาวะธรรมแล้วจะเห็นว่า สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปได้จริง พร้อมกันนั้นก็เข้าใจว่าสภาวะธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นต่อเนื่องตลอดเวลา

กรณี **พระโสณโกฬิวิสะ** ก่อนบวชเป็นนักปณิธ มีศรัทธามาวบวชในพระพุทธศาสนา เมื่อบวชเข้ามาแล้ว ก็ใช้การบำเพ็ญสมณธรรมด้วยวิธีทรมาณตน เริ่มตั้งแต่เดินจงกลมอย่างหนักบนพื้นดินขรุขระจนเท้าแตกเลือดไหล ต่อมาเมื่อเดินด้วยเท้าไม่ไหวจึงใช้เข่าเดินและใช้มือยัน จนในที่สุดทั้งเข่าและมือก็แตกอีก แต่กระนั้นก็ยังมิได้มรรคผลอันใด ปฏิบัติด้วยอาการแบบนี้ จนเกิดความท้อแท้ใจว่า เดชบุญจะไม่มีหรือประการใด จึงไม่ถึงที่สุดแห่งทุกข์เพื่อให้ถึงธรรม จนเกิดอาการลงเลไม่มั่นใจ ละคลายเจตจำนงต่อการเข้าถึงอุดมการณ์สูงสุดของพระพุทธศาสนาแล้ว **“บรรดาสาวกของพระพุทธเจ้าผู้บำเพ็ญเพียรอย่างหนักนั้น เราก็เป็นผู้หนึ่งที่มีได้ย่อนกว่าผู้อื่น ๆ ถ้ากระไรเราควรลาสิกขาออกไปครองเพศฆราวาสทำบุญสร้างกุศลตามสมควรแก่ฆราวาสวิสัยจะดีกว่า”** แปลว่า “ท้อ” จนกระทั่งพระพุทธเจ้าทราบ จึงเสด็จมาตรัสสอน พระองค์ทรงทราบดีว่า ท่านมีความชำนาญในการติดพันมาก่อน จึงทรงชวนสนทนาเรื่องการติดพันเปรียบเทียบกับการบำเพ็ญเพียร ดังนี้

พระพุทธเจ้า: โสณะ สายพินที่ซึ่งตึงจนเกินไป เวลาดีดเสียงพินจะดังเพราะหรือไม่

พระโสณะ: ไม่เพราะ พระเจ้า
ข้า

พระพุทธเจ้า: โสณะ สายพิน
ที่ซึ่งหย่อนเกินไป เวลาดีจะดังเพราะ
หรือไม่

พระโสณะ: ไม่เพราะ พระเจ้า
ข้า

พระพุทธเจ้า: โสณะ สายพิน
ที่ซึ่งได้ระดับพอดี ไม่ดังหรือหย่อน
เกินไป เวลาดีจะดังเพราะหรือไม่

พระโสณะ: เพราะ พระเจ้าข้า

พระพุทธรเจ้า: เช่น
เดียวกันโสณะ การบำเพ็ญเพียรก็
เหมือนการซึ่งสายพิน ถ้ามีความเพียร
แรงกล้าเกินไป จิตก็ฟุ้งซ่าน ถ้ามีความ
เพียรหย่อนเกินไป จิตก็เกียจคร้าน
เพราะฉะนั้น เธอจงบำเพ็ญเพียรให้
พอดี ปรับอินทรีย์ คือ ศรัทธา วิริยะ
สติ สมาธิ ปัญญา ให้เสมอกันเถิด

ครั้นได้รับการแนะนำการ
ปฏิบัติจากพระพุทธเจ้าแล้ว พระโสณ
โกฬิวิสะก็บำเพ็ญเพียรแต่พอดี คือ ไม่
ดังเกินไปหรือหย่อนเกินไป ท่าน
สามารถปรับอินทรีย์ให้เสมอกันได้ ไม่นาน
จากนั้นก็บรรลุอรหัตผลในป่าสี
ตวัน (บรรจบ บรรณรุจิ, 2555)

ในความหมายนี้ ดนตรีจึงมีนัย
ของการใช้ดนตรีเพื่อเป็นอุปกรณ์สื่อ
ความ ดังหลักฐานปรากฏว่า ดนตรีถูก
ทำให้เป็นเครื่องสื่อความหมาย
จนกระทั่งเจ้าชายสิทธัตถะที่กำลัง

บำเพ็ญทุกรกิริยา ปรับวิธีการในการ
ปฏิบัติจึงบรรลุธรรมในที่สุด ดนตรีทำ
หน้าที่ชี้ทางธรรมให้ โดยเหตุการณ์
ตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะบำเพ็ญทุกร
กิริยา ด้วยสภาพจิตที่มุ่งอยู่การปฏิบัติ
ชั้นอุกฤษฏ์ อาจตีความได้ว่า จิตของ
พระองค์อาจตั้งเครียดอยู่กับสภาวะ
ของการบำเพ็ญอย่างหนัก เมื่อได้ฟัง
ดนตรีตามลักษณะของการบรรเลงดัง
หย่อนและพอดี และใน 3 ลักษณะนั้น
มีเสียงที่เปลี่ยนไปตามแต่ละลักษณะของ
สาย การที่พระองค์เป็นผู้มีปัญญาอยู่
แล้ว จึงทำให้ง่ายต่อการพิจารณา
เปรียบเทียบ จึงได้ปริศนาธรรมผ่าน
ดนตรีนั้น อาจมีผู้เห็นแย้งว่า ถ้าอย่าง
นั้นเจ้าชายสิทธัตถะที่มีปัญญา ทำไม
จะต้องมาใช้ดนตรีเป็นภาวนานำจิต
ผู้เขียนเองกลับคิดว่า ประเด็นนี้อาจจะ
เป็นเหตุผลแสดงว่า เพราะเจ้าชาย
สิทธัตถะ คือ ผู้ยังไม่บรรลุธรรม เมื่อ
พระองค์คิดว่า “การบำเพ็ญทุกร
กิริยา” คือ เห็นทางแห่งการดับทุกข์
แน่นอน จึงทำให้พระองค์มุ่งไปทาง
เดียว จึงทำให้เจ้าชายสิทธัตถะยังไม่ได้
พบธรรม และไม่ได้ใช้ปัญญาที่มีอยู่
พิจารณาในส่วนอื่น แต่เมื่อมีสิ่งเร้าเข้า
มาจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และ
ในเวลาเดียวกันการที่พระองค์ปฏิบัติ
มานานยังมองไม่เห็นหนทาง แต่เมื่อมี
สิ่งเร้าเข้ามาทำให้เกิดการเปรียบเทียบ
จึงทำให้พระองค์มองเห็นความจริง

ดังกล่าว ระหว่างความจริงจากการปฏิบัติกับความจริงผ่านดนตรีนั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และก็ปรับเปลี่ยนวิธีการของการปฏิบัติและนำไปสู่การบรรลุธรรมในที่สุด ในความหมายนี้ผู้เขียนตีความว่า ดนตรีเพื่อการบรรลุธรรม

อีกนัยหนึ่ง ดนตรีสื่อธรรม หรือเพื่อการบำบัด หมายถึง การนำดนตรีและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีมาใช้ประกอบ เพื่อการสร้างความตั้งใจให้เกิดผลในด้านต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับดนตรี เช่น นักดนตรีบำบัดอาจใช้ความชำนาญส่วนตัวในฐานะนักดนตรี เพื่อสร้างสรรค์ทักษะและการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ทางกายภาพ การสื่อสารทางสังคมและการแสดงอารมณ์ของผู้ที่เข้ารับการบำบัด ผู้รับการบำบัดดนตรีบำบัด ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ป่วย เนื่องจากบทสวดมนต์ที่ศรีลังกากับอินเดีย มีดนตรีประกอบด้วย ซึ่งทำให้มีสีสัน น่าฟังและที่สำคัญมันทำให้สมาธิขึ้น

ในครั้งพุทธกาล การที่เจ้าชายสิทธัตถะขณะบำเพ็ญทุกรกิริยา มีเทวดามาติดพัน มองได้ว่า ดนตรีบำบัดทำให้จิตของพระพุทธเจ้าผ่อนคลายในขณะที่เครื่องเคียดอยู่กับการบำเพ็ญทุกรกิริยา จนคิดออกมาได้ผ่านอิริยาบถที่ผ่อนคลายว่า ต้องปรับเปลี่ยนแนวทางในการปฏิบัติ

จนกระทั่งนำไปสู่การบรรลุธรรม ซึ่งในขณะที่ร่างกายอ่อนล้า จิตใจอาจเคร่งตึงอยู่อารมณ์ของการปฏิบัติบำเพ็ญ “ทุกรกิริยา” สภาพความรู้สึกและร่างกาย “ล้า” เมื่อได้ฟังดนตรีอาจทำให้เจ้าชายสิทธัตถะในขณะนั้นจิตถูกนำออกจากภาวะของการบำเพ็ญทุกรกิริยา ภาวะผ่อนคลายอันเกิดจากดนตรี ทำให้พระองค์ “ระลึก” ขึ้นได้ด้วยปรีชาญาณของพระองค์ นำไปสู่การเปรียบเทียบและมองเห็นช่องทางว่า พระองค์จะทำอะไรหลังจากฟังดนตรี การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจึงเกิดขึ้นด้วยการเสวยพระอาหาร ชำระร่างกาย รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง

การรับอาหารของนางสุชาดา หากมองเฉพาะแนวคิดดนตรีบำบัด ในทัศนะผู้เขียนมองว่า นั่นคือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปตามแนวทางที่มุ่งหวัง เหตุผลหนึ่งน่าจะสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับดนตรีในฐานะเป็นอุปกรณ์นำไปสู่การบรรลุธรรมในขั้นต่อไป

อีกความหมายหนึ่งที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา คือ “ธรรมเภา” เป็นคำที่ชาวพุทธส่วนใหญ่จะรู้จัก โดยความหมาย ก็คือ การนำธรรมะของพระพุทธเจ้าหรือนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาใช้ ในการปกครองบ้านเมืองของพระเจ้าอโศก เหตุการณ์

เกิดขึ้นภายหลังจากที่พระองค์ได้ยกทัพไปปราบแคว้นกलिรัฐ และเหตุการณ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ก็คือ ศพนอนกันเกลื่อนกลาด เลือดนองแผ่นดิน จึงทำให้พระองค์มองเห็น “ความจริง” ประการหนึ่งก็คือ สงครามนำมาซึ่งความสูญเสียทำให้พระองค์ต้องปรับเปลี่ยน “นโยบาย” ด้วยการใช้ “ธรรมยาตรา” หรือ “ธรรมเภรี” คือ เมื่อ กองทัพ “ยาตรา” ไปแห่งใด เสียงกลองที่เรียกว่า “ยุทธเภรี” เสียงกลองศึกย่อมคำรามไปทั่ว และสภาพของความ “สูญเสีย” ต้องกระจายไปยังพื้นที่นั้น ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราช และพระองค์ก็ ประสบ ด้วย ตัวเอง ที่ แคว้น “กलिรัฐ”

ดังนั้น ในแนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่า ดนตรีเป็นเครื่องมือในการบำบัดให้เกิดภาวะต่อการเรียนรู้ดังปรากฏกรณีเจ้าชายสิทธัตถะหรือพระโสณโกฬวิสันนิกนิพน ที่คลายการปฏิบัติธรรม ดนตรีได้มาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร อีกนัยหนึ่งเพื่อการบำบัดผ่อนคลายจนกระทั่งได้มุมคิดวิธีคิดและเข้าถึงการแสวงหาความรู้ชั้นสูง หรืออีกความหมายหนึ่งเป็นการสื่อสารธรรมดั่งกรณีพระเจ้าอโศกมหาราชใช้ในความหมายของการสื่อสารธรรมแทนสงครามและความรุนแรงประหนึ่งไป

แห่งใดทำให้เกิดความสุขในการอยู่ร่วมกัน

ดนตรีกับโลกทัศน์ในทางศาสนา

จากหลักฐานใน คัมภีร์พระไตรปิฎกมีอยู่หลายตอนที่ทำให้คำอธิบายเกี่ยวกับโลกทัศน์ที่สัมพันธ์กับเครื่องดนตรี แต่ที่ศนะเหล่านี้อยู่ที่เป้าหมายและการอธิบาย

1. ในฐานะเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการปฏิบัติธรรม ซึ่งตรงนี้เป็นมุมมองตามความเข้าใจของผู้เขียนเองว่า ถ้าดนตรีในทัศนะทางพระพุทธศาสนาอาจมีหลากหลาย แต่ดนตรีในทัศนะทางศาสนาดนตรีได้เข้ามามีส่วนในการสนับสนุนและเกื้อต่อการปฏิบัติธรรมได้ ดังกรณีที่เจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งขณะบำเพ็ญทุกรกิริยา “พิณ” ซึ่งจะมีรูปร่างเหมือนพิณในปัจจุบันหรือไม่อย่างไรไม่ทราบได้ แต่ได้เข้ามามีส่วนเป็น “ปริศนา” ให้เจ้าชายสิทธัตถะในขณะนั้นได้ “ผ่อนคลาย” ประหนึ่ง “ดนตรีบำบัด” หรือไม่ผู้เขียนไม่ยืนยัน แต่ทำให้พระองค์ในขณะที่ฟังพิณที่บรรเลงนั้นเกิดการเปรียบเทียบ และนำไปสู่การแสวงหาแนวทาง วิธีการปฏิบัติใหม่ จะตีความตรงนั้นได้หรือไม่ว่า ดนตรีได้เข้ามามีส่วนในการปฏิบัติธรรมได้ ซึ่งหากพิจารณาในยุคร่วมสมัย การนำ

ดนตรีมาอธิบายธรรมะ มนต์เพลงศาสนาหรือเพลงธรรมะ ล้วนมีเป้าหมายเพื่อการสื่อสารธรรมะในอีกรูปแบบหนึ่ง ประหนึ่งเป็นการเอาดนตรีเข้าไปเป็นส่วนในการผสมผสานเพื่อให้ง่ายต่อการ “เสพ” ธรรมะด้วยวิธีการทางดนตรี รวมไปถึงเพื่อเป็นวิธีการในการสื่อจิต ยึดโยงจิตให้เข้าสู่ภาวะธรรมตามเป้าหมายที่ต้องการตามแนวดนตรีและธรรมะ ที่ผสมผสานกันนั้น

ดังกรณีกบตัวหนึ่งในสระโบกขรณี นอนถือนิมิตในพระสุรเสียงด้วยธรรมสัญญาว่า นี่เรียกว่าธรรม อยู่ท้ายบริษัท (ท้ายผู้คน) ขณะนั้น คนเลี้ยงลูกโคคนหนึ่งมาที่นั่น เห็นพระศาสดากำลังทรงแสดงธรรม และบริษัทกำลังฟังธรรมอย่างสงบเยียบสง่าใจไปในเรื่องนั้น ยืนถือไม้ [สำหรับต้อนโค] ไม่ทันเห็นกบ จึงได้ยืนปักไม้บนหัวกบเข้า กบขณะที่มีจิตเลื่อมใสอยู่ด้วยธรรมสัญญา ได้ทำกาละตายในขณะนั้นเอง ไปบังเกิดในวิมานทอง 12 โยชน์ ใน สวรรค์ ชั้น ดาวดึงส์ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล เล่ม 48: 420) แม้กระทั่งค้างคาวฟังพระสวดมนต์ เพ้าหลุดลงมาตาย ก็ได้ไปเกิดในวิมานเช่นเดียวกัน

เจ้าชายสิทธัตถะกับการเปรียบเทียบดนตรี นำไปสู่การแสวงหาแนวทางในการบรรลุธรรม ติความได้

ว่า ดนตรีเป็นสื่อ ناجิตให้ได้ความคิดใหม่เพื่อการบรรลุหรือการปฏิบัติธรรม ก็คงไม่ผิดเสียทีเดียว

แม้กระทั่งดนตรีในยุคยุโรปยุคหลัง ดนตรีได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา เพราะหากดูพัฒนาการของดนตรีตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นในยุคกลาง (Medieval) ระหว่าง ค.ศ.450-1450 เลยไปถึงยุคเรเนซองส์ (Renaissance Period) ค.ศ. 1450-1600 หรือยุคบาโร้ค (Baroque Period) 1600-1750 วัฒนธรรมดนตรีมีฐานเกิดจากศาสนา โดยเกี่ยวข้องบทธวดในโบสถ์หรือดนตรีที่เป้าหมายเพื่อการประกอบพิธีกรรม ซึ่งจะสอดคล้องกับแนวคิดของ ลูโดวิจ เบโธเฟิน (Ludwig van Beethoven, ค.ศ. 1170-1827, 56 ปี) ที่ว่า “ดนตรี คือ เสียงของพระเจ้า” ดนตรีจึงถูกออกแบบมาโดยมนุษย์แต่มีปลายทางเพื่อการเช่นสรวงบูชาเทพเจ้า ในส่วนของพุทธหรือในราชสำนักดนตรีถูกนำไปเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมเพื่อการประโคม แห่ ในพิธีการต่าง ๆ ตั้งแต่งานเกิดจนตายในสังคมไทย ดังปรากฏในงาน “การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของครุฑดนตรีไทยกับหลักคำสอนในศาสนาพุทธ” (มาศสุภา เพชรรักษ์, 2558: 95-104) หรือในงาน “ดนตรีในพิธีกรรมแซ่ปางของชาวไทดำ” (สุรดิษ ภาคสุชล, 2553: 223-229) รวมถึงงานเรื่อง

Chinese Ceremonial Music in Mahayana Buddhism in Southern Thailand (Ungpho, 2010), *The Dance from Concept of Trilaksana in Buddhism* (Charassri and Chandnasaro, 2016: 35-54) รวมทั้งงานเรื่อง *Wai Khru Ceremony: The Life and Soul of Thai Music* (Pidokrajt, 2011: 22-31) เป็นต้น หรือการที่พระในแบบมหายานในพิธีกรรมต่าง ๆ ก็มีดนตรีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งจะด้วยเหตุผลเพื่อการเข้าถึงธรรม สร้างจังหวะในการบริการ หรือจะเป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งในการสื่อสาร

2. ดนตรีกับการ “บำบัด”

(Music Therapy) ซึ่ง หากเอาคำนิยามของอาจารย์ทางด้านดนตรี สุรศักดิ์ จำนสาร ให้คำนิยาม “ดนตรีบำบัด” กับผู้เขียนไว้ว่า “ดนตรีบำบัด คือ การนำดนตรีและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีมาใช้ประกอบเพื่อการสร้างแรงจูงใจให้เกิดผลในด้านต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับดนตรี

ตามความหมายของวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี “ดนตรีบำบัด คือ การวางแผนในการใช้กิจกรรมทางดนตรี ควบคุม ในกลุ่มของคนทุกวัยไม่ว่าจะเป็นวัยเด็กจนถึงวัยสูงอายุ เพื่อให้เกิดผลบรรลุในการรักษาโรคต่าง ๆ ที่เกิดมาจากความบกพร่องต่าง ๆ เช่น

ความผิดปกติทางด้านอารมณ์ ทางร่างกาย และสติปัญญา

ดนตรีมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย จิตใจและการทำงานของสมองในหลาย ๆ ด้านจากการศึกษาวิจัยพบว่า ผลของดนตรีต่อร่างกาย สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของอัตราการหายใจ อัตราการเต้นของชีพจร ความดันโลหิต การตอบสนองของม่านตา ความตึงตัวของกล้ามเนื้อและการไหลเวียนของเลือด จึงมีการนำดนตรีมาประยุกต์ใช้ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บทั้งร่างกายและจิตใจ เรียกกันว่า **ดนตรีบำบัด (Music Therapy)**”

หากเอาคำนิยามนี้มาอธิบาย อาจอธิบายเสริมต่อได้หรือไม่ว่า การที่เจ้าชายสิทธัตถะ ขณะบำเพ็ญทุกรกิริยา เมื่อสภาพร่างกายที่ทรงบำเพ็ญมานานอ่อนล้าและเคร่งตึงที่เกิดจากการปฏิบัตินั้น ทำให้พระองค์ประหนึ่งต้องการพักผ่อน “ดนตรี” เข้ามามีส่วนในการทำให้พระองค์ “ผ่อนคลาย” ตามแนวทางดนตรีบำบัด และในเวลาเดียวกัน ดนตรีได้มาสร้างแรงจูงใจให้เกิดการตีความสร้างความคิดใหม่ จนกระทั่งให้พระองค์ได้เปลี่ยนทัศนคติและเปลี่ยนแนวทางในการปฏิบัติในที่สุด

3. เป็นคุณสมบัติในการทำบุญหรือการทำความดี ในคัมภีร์

ทางศาสนาจะเห็นได้ในหลายกรณีที่ว่า
ดนตรีเข้ามามีส่วนในการ “สร้าง”
กระบวนการทัศนต่อการทำความดีตาม
“ทัศนะ” ทางพระพุทธศาสนาได้ ดัง
ปรากฏในคัมภีร์ที่อธิบายถึงผลของ
ความดีในรูปแบบต่าง ๆ เช่น

ผลจากการบูชาพระพุทธเจ้า
ดังมีข้อความว่า “เครื่องดนตรี 1,060
ชิ้น กลองที่ประดับตกแต่งสวยงาม จัก
บำรุงบำเรอผู้นี้เป็นนิത്യ นี่เป็นผลแห่ง
การบูชาพระพุทธเจ้า” (พระไตรปิฎก
ภาษาไทย เล่ม 32 ข้อ 245: 40)

ถวายอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า
“ท่านจงดูผลการบำรุงพระผู้มี
พระภาค ผู้ทรงเป็นที่พึ่งของสัตว์โลก ผู้
คงที่ เครื่องดนตรี 60,000 ชิ้น
แวดล้อมข้าพเจ้าทุกเมื่อ”
(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 32 ข้อ
57: 247)

**ถวายทานทุกชนิด รวมถึง
การถวายสังฆาราม**

“เครื่องดนตรี 60,000 ชิ้น
กลองที่ประดับตกแต่งสวยงาม จะ
แวดล้อมผู้นี้เป็นนิത്യ นี่เป็นผลแห่งการ
ถวายสังฆาราม” (พระไตรปิฎก
ภาษาไทย เล่ม 32 ข้อ 477: 72)

การถวายธง

“เครื่องดนตรี 60,000 ชิ้น
กลองที่ประดับตกแต่งอย่างสวยงาม
แวดล้อมท่านเป็นนิത്യ นี่เป็นผลแห่ง

การถวายธง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย
เล่ม 32 ข้อ 93: 133)

ข้อเท็จจริงในทางดนตรี
จำนวนชิ้นของดนตรีต่อผลของการทำ
ดี ทำไมต้องต่างกัน หรือทำไมจำนวน
เครื่องดนตรีเยอะขนาดนั้น อย่างไรก็ตาม
คงไม่มีคำตอบในการค้นคว้านี้
เพียงแต่ต้องการสื่อให้เห็นถึงความเป็น
ดนตรีในบริบทนี้เท่านั้น ว่าดนตรีได้ถูก
นำมาเป็นตัวอธิบายภาวะทางศาสนา
ซึ่งหากดูแล้วไม่น่าจะเป็นเรื่องเดียวกัน
หรือเกี่ยวข้อกัน แต่ดนตรีได้
กลายเป็นคุณสมบัติอันหนึ่งของผู้
ประกอบ “กุศลธรรม” อันเป็น
เจตจำนงในทางศาสนา อาจตีความได้
ว่า มนุษย์ผู้เสพคุ่นอยู่กับความ
สนุกสนานรื่นเริง ยังพอใจอยู่กับการให้
คำอธิบายการทำความดีด้วยลักษณะ
ของสังคมในช่วงเวลานั้น หรือในอีก
ความหมายหนึ่ง ดนตรีเป็นลักษณะ
ของความสุขประการหนึ่งในแบบวิถี
โลก การขับกล่อม ประโคม คือ
สัญลักษณ์ของความพึงใจ ที่ผู้คนในยุค
สมัยนั้นกำลังต้องการสภาวะดังกล่าว

4. เป็น “เครื่องขวางกั้น”

การปฏิบัติธรรม ทัศนะ ของ
พระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องดนตรี
อาจมี 2 ส่วนด้วยกันหลัก ๆ เกี่ยวกับ
ส่วนเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม หรือ
เป้าหมายของการกระทำความดีดังที่
กล่าวมา แต่ในเวลาเดียวกันดนตรีก็

เป็นเครื่อง “กั้น” หรือไม่สนับสนุนการปฏิบัติธรรม ดังปรากฏข้อความในวิชาสูตรที่กล่าวถึงมารได้มาชวนนางภิกษุณีขณะปฏิบัติธรรมว่า “เธอยังสาวมีรูปงาม และฉันเองก็ยิ่งหนุ่มแน่น มาเถิดน้องนาง เรามาร่วมบรรเลงดนตรีเครื่องห้า สำเร็จสำราญกันเถิด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 165: 221) แต่วิชาภิกษุณีก็ทราบดีว่ามารมาด้วยประสงค์จะให้เคลื่อนจากสมาธิจึงได้กล่าวคาถาจนมารต้องล่าถอยไป

ในวินัยหรือข้อห้ามของพระภิกษุณีในปาจิตตีย์ภังค์ สิกขาบทที่ 10 ระบุว่า “ภิกษุณีไปดูการฟ้อนรำ การขับร้อง หรือการประโคมดนตรี ต้องอาบัติ 2 อย่าง คือ 1. กำลังไป ต้องอาบัติทุกกฏ 2. ยืนอยู่ที่ที่พอจะมองเห็น หรือได้ยิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 8 ข้อ 231: 291) หรือกรณีพระภิกษุไปดูมหรสพบนยอดเขาชาวบ้านจึงตำหนิว่า “ไหนพวกพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงไปดูการฟ้อนรำบ้าง การขับร้องบ้าง การบรรเลงดนตรีบ้าง เหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโภคคามเล่า” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 7 ข้อ 248: 10) จึงเป็นสาเหตุให้มีการบัญญัติวินัยเพื่อป้องกัน “ข้าศึก” การปฏิบัติธรรมของพระภิกษุพร้อมทั้งป้องกันหรือรักษา

“ศรัทธาของพุทธบริษัท” ดังพุทธวจนะที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เสื่อมใสให้เสื่อมใส หรือทำคนที่เสื่อมใสอยู่แล้วให้เสื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 3 ข้อ 1174: 356)

รวมไปถึงการบัญญัติสิกขาบทแก่สามเณร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 106: 168-169) หรือศีลอุโบสถ (ศีล 8) ก็เป็นการบัญญัติโดยมีลักษณะเพื่อป้องกัน “งตเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรีและดูการละเล่น อันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์”

ปรากฏในจุฬศีลว่า “พระสมณโคดม (รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์) ทรงเว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล”

หากดูเจตนารมณ์ของวินัยในข้อต่าง ๆ จะมุ่งไปที่ “ดนตรี” ในฐานะเป็น “ข้าศึก” ต่อการปฏิบัติธรรมเครื่องดนตรีถูกกำหนดให้เป็นเครื่องมือในการโน้มน้าวจิต ซึ่งอาจมีลักษณะของการรื่นเริง สนุกสนาน แต่ในทางกลับกันถ้ามีการใช้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เพื่อการบูชา หรือเพื่อนำจิตไปในทางที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ดนตรีก็น่าจะได้รับการยกเว้น ประหนึ่งเพราะความหมายการห้ามในหมวดนี้ ก็คือ เพื่อป้องกันการ

ไหลของอารมณ์และการปฏิบัติเพื่อไม่ให้ไปสู่สภาวะที่ไม่พึงปรารถนา

5. เป็นไปเพื่อการบูชา
สักการะ นอบน้อมบูชา แนวคิดนี้เป็นบริบทหนึ่งของสังคมในฐานะที่ดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงออกต่อความเชื่อ ซึ่งมีให้เห็นประจำ เพราะดนตรีในบริบทปัจจุบันส่วนใหญ่ ก็คือเป็นไปเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมหรือการเช่นสรวงบูชา ในส่วนของพระไตรปิฎกมีเหตุการณ์ของดนตรีเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ซึ่งอาจจะเป็นด้วยเหตุผลของรูปแบบสังคมเดิม ในสังคมฮินดู ดนตรีอาจเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมศพ ดังนั้น การแสดงออกของการกระทำพิธีกรรมนี้โดยมีดนตรีเป็นเครื่องประกอบจึงน่าจะสัมพันธ์กับบริบทของสังคมเดิม แต่มีเป้าหมายเพื่อการเช่นสรวงบูชา

6. ดนตรีกับความเชื่อ ดนตรีกับความเชื่ออาจเป็นรูปแบบของทุกสังคม จะทำให้เห็นว่า ในพระไตรปิฎกมีเหตุการณ์ของดนตรีที่นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับความเชื่อ การเช่นสรวงบูชา อันเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อและรูปแบบที่เขาเหล่านั้นเคยปฏิบัติ จึงทำให้เห็นได้ว่ารูปแบบของดนตรีจึงมีส่วนต่อการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในสังคมได้เป็นอย่างดี ดังอสิมาภรณ์ มงคลหัว

(2555) ได้ทำการศึกษาไว้ เรื่อง “ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท” เสนอเป็นแนวคิดผลการศึกษาไว้ว่า “...การใช้ดนตรีของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มีการพัฒนาการใช้ดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทย โดยใช้ประกอบงานประเพณี เช่น งานมงคล จะใช้เพลงมหาฤกษ์ เพลงปี่พาทย์สาธุการ เป็นต้น งานอวมงคลใช้เพลงปี่พาทย์มอญเป็นหลักในพิธีกรรม เช่น การบูชา การไหว้ครู หรือใช้ดนตรีในการเผยแพร่ตามหลักพระพุทธศาสนาโดยใช้สื่อการสอนจากเสียงดนตรีร่วมสมัยมาบรรเลงเพลงประกอบเป็นจังหวะในบทนำของเนื้อร้องของบทสวดมนต์แต่ละบท ทำให้ฟังเกิดความกล้าหาญ และเข้าในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมไทย...” หรือในงานศึกษาเรื่อง “ดนตรีประกอบพิธีกรรมเข้าทรง (โกลมมีวด): กรณีศึกษา บ้านสองชั้น ตำบลสองชั้น อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์” (กิตติภัทท์ ดงวัง และสุพจน์ ยุคลธรรวศ์, 2553) รวมถึงงาน “กาหลอ ดนตรีในพิธีศพ: กรณีศึกษาคณะมีนากาหลอ บ้านต้นส้มเหม้า ตำบลหนองช้างแล่น อำเภอยะยง จังหวัดตรัง” (ธนภัทร ไกรเทพ และสุพจน์ ยุคลธรรวศ์, 2555) หรือในงานศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาดนตรีประกอบพิธีกรรม : กรณีศึกษาวงโกลส

โกและวงทัมมิง คณะครูอม มงกุล จังหวัดเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา” (เมธี พันธุ์วราร, 2561: 46-59) เป็นต้น ดังนั้นดนตรีในความหมายนี้ จึงหมายถึง ดนตรีที่เนื่องด้วยพิธีกรรมและความเชื่อที่ปรากฏในสังคม ชุมชนนั้น ๆ โดยมีศาสนาความเชื่อเป็นเป้าหมายหลักและดนตรีเป็นองค์ประกอบร่วมต่อความเชื่อหรือการแสดงออกต่อความเชื่อนั้น

หรือในมหาปรินิพพานสูตร เป็นเหตุการณ์ตอนที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน “ดนตรีทิพย์ก็บรรเลง ในอากาศเพื่อบูชาพระตถาคต ทั้งสังคีตทิพย์ก็บรรเลงในอากาศเพื่อบูชาพระตถาคต” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 199: 148) และมีลลชกษัตริย์ผู้ครองกุสินารา พระองค์ทราบข่าวการปรินิพพานจากพระอานนท์จึงมีความประสงค์ที่จะบูชาพระพุทธสรีระ จึงได้รับสั่งกับข้าราชการบริพารว่า ‘พนาย ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงเตรียมของหอมระเบียบดอกไม้และเครื่องดนตรีทุกอย่างที่มีในกรุงกุสินาราไว้ให้พร้อม’ แล้วทรงถือเอาของหอมระเบียบดอกไม้ เครื่องดนตรีทุกอย่างและผ้า 500 คู่ เสด็จเข้าไปยังศาลวันของพวกเจ้ามัลลซึ่งเป็นทางเข้าเมือง ตรงไปยังพระพุทธสรีระแล้ว ทรงสักการะเคารพ นบনอบ บูชาพระสรีระของผู้มีพระภาคด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง

ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอม ทรงดาตพาดานผ้า ตกแต่งมณฑลมาลาอาสน์ ให้นั้นนั้นหมดไปด้วยกิจกรรมอย่างนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 227: 170-171) และก็กระทำอย่างนี้ตลอด 7 วัน จนกระทั่งถวายพระเพลิงพระบรมศพในชั้นสุดท้าย

รวม ทั้ง ใน นาค สู ต ร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 22 ข้อ 43: 498) เครื่องดนตรีใช้ประโคมเป็นเครื่องหมายของสิ่งที่เป็นมงคล ดังช้างของพระมหากษัตริย์ที่ลงเล่นน้ำอยู่เมื่อจะขึ้นจากน้ำก็ให้มีดนตรีประโคมสมฐานะแก่ช้างทรงกษัตริย์ที่ว่า “สมัยนั้น พระเศวตกฤษร ของพระเจ้าปเสนทิโกศล ขึ้นจากท่าน้ำปุพพโกฏฐกะ เพราะเสียงดนตรีใหญ่ที่เขาตีประโคม เหล่าชนเห็นช้างนั้นแล้วจึงกล่าวชมอย่างนี้ว่า ‘นาคของพระราชาช่างงามยิ่งนัก นาคของพระราชาช่างน่าดู นาคของพระราชาช่างน่าเลื่อมใส นาคของพระราชามีอวัยวะสมบูรณ์’”

ดังนั้น ดนตรีในนัยทางสังคมกับโลกทัศน์ทางศาสนาในการนำเสนอนี้ได้สะท้อนถึงดนตรีในฐานะเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติธรรม รวมไปถึงเพื่อการบำบัดรักษา และอีกนัยหนึ่งเพื่อการทำบุญหรือทำความดี อันเป็นไปเพื่อการบูชา สักการะ นอบน้อมบูชา แต่ อีก นัย หนึ่ง ดนตรี ก็มี

ความหมายเป็น “เครื่องขวางกั้น” การปฏิบัติธรรมดังที่ปรากฏเป็นข้อห้ามในวินัยบัญญัติที่ห้ามเว้นสำหรับพระภิกษุสามเณรหรือวิณิกบวช ดังปรากฏการณ์ที่ยกนำเสนอ

สรุป

ดนตรีในพระไตรปิฎกนี้ อาจไม่ได้ต้องการเสนอสาระในเชิงคัมภีร์ แต่เพียงต้องการสะท้อนมิติของเหตุการณ์ผ่านโลกทัศน์ของดนตรีในพระไตรปิฎก ซึ่งดนตรีเป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรม พร้อมกันนั้นดนตรียังได้กลายมาเป็นผลิตผลเชิงสังคม ซึ่งมีการ

สืบต่อจากช่วงสู่ช่วง จนกระทั่งปัจจุบันดนตรีในพระไตรปิฎก อาจไม่ใช่เรื่องเดียวกับดนตรีในปัจจุบัน แต่ความเป็น “ดนตรี” จะยังคงสะท้อนเหตุการณ์ รวมไปถึงความเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนผ่านของช่วงเวลา แต่เจตจำนงของ “ดนตรี” ก็ยังคงอยู่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอย่างใด เป้าหมายของดนตรีเพื่อการผ่อนคลาย เพื่อฉลองรื่นเริง สมโภช รวมไปถึงเข้าส่วนหนึ่งของพิธีกรรม หรือเป็นส่วนสนับสนุนการปฏิบัติธรรม ก็ยังปรากฏอยู่นับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กิตติภักดิ์ ดงวัง และสุพจน์ ยุคลธรวงศ์. (2553). ดนตรีประกอบพิธีกรรมเข้าทรง (โงลมมีวด): กรณีศึกษาบ้านสองชั้น ตำบลสองชั้น อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*. 2 (1), 49-68.
- ธนภัทร์ ไกรเทพ และสุพจน์ ยุคลธรวงศ์. (2555). กาหลอ ดนตรีในพิธีศพ: กรณีศึกษาคณะมีนากาหลอบ้านต้นส้มเหมา ตำบลหนองช้างแล่น อำเภอยาย้อย จังหวัดตรัง. *วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*. 19 (2), 130-144.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (5 ตุลาคม 2555). *อัสติมหาสาวก: กลุ่มพระต่างแคว้น (ตอนที่ 94)*. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2559, จาก <https://mgronline.com/dhamma/detail/9550000121187>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 3, 4, 7, 8, 10, 15, 22, 28, 32, 33*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2543). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล เล่ม 13, 48*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

- มาศสุภา เพชรรักษ์. (2558). การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของครุฑดนตรีไทยกับหลักคำสอนในศาสนาพุทธ. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*. 10 (33), 95-104.
- เมธี พันธุ์วรารท. (2561). การศึกษาดนตรีประกอบพิธีกรรม: กรณีศึกษาวงโกลสโกและวงทัมมิง คณะครูอม มงกุล จังหวัดเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. 19 (2), 46-59.
- สุรดิษ ภาคสุชล. (2553). ดนตรีในพิธีกรรมแซปางของชาวไทดำ. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*. 2 (1), 223-229.
- สุรพงษ์ บุณนาค. (2548). *ดนตรีแห่งชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: สารคดี.
- อสิมาภรณ์ มงคลหว่า. (2555). *ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Charassri, Naraphong and Chandnasaro, Dharakorn. (2016). The Dance from Concept of Trilaksana in Buddhism. *Journal of Social Sciences, Humanities, and Arts Silpakorn University*. 16 (1) (January - April), 35-54. Retrieved May 20, 2016, from <https://www.tci-thaijo.org/index.php/hasss/article/view/56802/47253>
- Pidokrajt, Narongchai. (2011). Wai Khru Ceremony: The Life and Soul of Thai Music. *Rangsit Music Journal*. 6 (2), 22-31.
- Ungpho, Rewadee. (2010). *Chinese Ceremonial Music in Mahayana Buddhism in Southern Thailand. Dissertation*. Philosophischen Fakultät der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg. Retrieved May 10, 2016, from: <https://d-nb.info/1025133870/34>